

Vědkyně v době pětiletok a v době soutěže: ženské vědecké dráhy před rokem 1989 a po něm*

MARTA VOHLÍDALOVÁ**

Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., Praha

Women Researchers in the Age of the Five-Year Plan and in the Age of Competition: Women's Research Careers before and after 1989

Abstract: The paper focuses on the changes that have occurred in women's academic research careers and compares two generations: women who built their career under state socialism (before 1989) and the contemporary young generation of women. It aims to contribute to the discussion of how the current transformation of science and the academic work environment has impacted gender equality and women's careers in academia. A life-course approach is used to analyse the interplay between individual, institutional, and structural barriers in women's careers. Drawing on in-depth narrative interviews, the analysis focuses on the interaction between academic research work paths, institutional and organisational conditions, and family paths and examines the milestones that formed the career paths of women now and in the past, how the dynamics of an academic research career have changed, and how the ways and conditions for combining work life and motherhood have changed. The author argues that the neoliberal transformation of the academic labour market and current Czech family policy leave women increasingly less able to fit their life biography into their preferred career model than they could before 1989.

Keywords: gender, academia, research, life-course, women, careers

Sociologický časopis / Czech Sociological Review, 2018, Vol. 54, No. 1: 3–33

<https://doi.org/10.13060/00380288.2018.54.1.394>

---

* Text vzniknul v rámci projektu LE12003, který podpořilo MŠMT ČR z programu EU-PRO II, a v rámci projektu CZ.03.1.51/0.0/0.0/15_028/0003571 financovaného Evropskou unií z Evropského sociálního fondu, operačního programu Zaměstnanost. Děkuji kolegyním Marcelce Linkové, Blance Nyklové a Kateřině Cidlinské za komentáře a zpětnou vazbu v průběhu přípravy textu a recenzentovi a recenzentce za jejich podnětné a věcné komentáře.

** Veškerou korespondenci zasílejte na adresu: PhDr. Marta Vohlídalová, Ph.D., Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., Jilská 1, 110 00 Praha 1, e-mail: marta.vohlidalova@soc.cas.cz.

Navzdory masivnímu nárůstu vzdělanostní úrovně české ženské populace v posledních dekádách zůstává oblast vědy a vyšších pozic akademické hierarchie stále především mužskou doménou. Ženy tvoří jen 26,9 % všech výzkumníků [Tenglerová 2016], a pokud se rozhodnou pro akademickou kariéru, mají mnohem nižší šanci postoupit do vyšších pater akademické hierarchie a do rozhodovacích pozic (v roce 2015 byl podíl žen mezi docenty 25,2 % a mezi profesory 15,2 %, což nás v evropském srovnání podílu profesorek umisťuje na 30. pozici z 32 sledovaných zemí [European Commission 2016]). Navzdory těmto znepokojivým statistikám však není genderová rovnost ve vědě českou politickou reprezentací běžně akceptována jako téma zasluhující systematické řešení [Tenglerová 2014]. Vývoj statistik přitom jednoznačně dokládá, že na samoregulační mechanismy v ČR rozhodně nelze spoléhat.

Ženy musí ve vědě čelit kombinaci strukturálních hendikepů [Bagilhole 2002: 20], stejně jako i řadě stereotypů a předsudků týkajících se jejich schopností a nadání. Studie dokládají, že výsledky jejich práce a jejich schopnosti nejsou vždy hodnoceny stejně jako ty mužské [viz např. Wennerås, Wold 1997; Benschop, Brouns 2003 aj.]. Klíčovou roli hraje také jejich mateřská role a kariérní přestávky spojené s mateřstvím [Acker, Armenti 2004; Harley 2003; González Ramos, Navarrete Cortés, Cabrera Moreno 2015; v ČR Linková, Červinková 2013; Vohlídalová 2013 aj.], způsob dělby rolí mezi partnery [Vohlídalová 2017] a omezená možnost věnovat se akademické kariéře na plný úvazek [O'Brien, Hapgood 2012; González Ramos, Navarrete Cortés, Cabrera Moreno 2015]. Kariéry žen ve vědě se tak často zpomalují oproti kariérám mužů ve vědě, často se odklání od standardní lineární akademické dráhy [González Ramos, Navarrete Cortés, Cabrera Moreno 2015; O'Brien, Hapgood 2012] a směřují do pozic, které mnohdy nevedou k získání stále seniorní pozice. Zejména v oborech, kde se klade důraz na vysokou míru akademické mobility, pak ženy může znevýhodňovat také to, že jsou méně geograficky mobilní než muži [Ackers 2005; Leemann 2010; Vohlídalová 2014].

Zejména pokud ženy pečují o malé děti, mnohdy se přesunují do pozic, které se primárně věnují výuce, případně podpůrným aktivitám, jako je péče o studenty, projektový management apod., tedy aktivitám, které v současném systému hodnocení vědy nejsou příliš oceňovány a na jejichž základě není zpravidla možné vědecky a akademicky kariérně růst [Wolfinger, Mason, Goulden 2009] (např. pro získání docentury nebo profesury je třeba vykázat také rozsáhlou vědeckou činnost). S rodičovstvím a péčí (nejen) o děti je spojena také tzv. zeď mateřství (tzv. maternal wall) [Williams, Westfall 2006], tj. genderové stereotypy a předsudky spojené se současným nebo minulým či (automaticky) očekávaným budoucím mateřstvím a s ním souvisejícími vztahy péče. V současné době jsou tyto faktory zasazovány do konceptu tzv. genderové kultury akademické sféry [Acker, Weber 2009; Harley 2003], podle něhož představují univerzity, obdobně jako celý svět vědy, výsostně mužský prostor, který představuje a reprodukuje mužské hodnoty nekompatibilní s ženskou životní zkušeností (např. tlak na kontinuální a ničím nepřerušovanou akademickou kariéru, mobilitu, soutěživost a lineární kariérní růst, které jsou v ostrém kontrastu s biografiemi většiny žen).

Jak ukazují další studie [např. van den Brink, Benschop 2011; van den Brink, Benschop 2012; van den Brink, Benschop, Jansen 2010; v ČR Linková 2017a], marginalizaci ženských kariér pak negativně ovlivňuje i rostoucí důraz na zdánlivě neutrální koncept akademické excellence, který přestože se může jevit jako neutrální, v sobě nese řadu skrytých předpokladů a znevýhodnění týkajících se zejména žen. Jak se shodují výše uvedené studie, koncept excellence, který je esencí kritérií kariérního postupu ve vědě, je bytostně maskulinním projektem, který jako normu bere mužskou životní realitu a mužskou životní dráhu a který jak na symbolické, tak na institucionální úrovni vylučuje ženy [Linková 2017a]. To má pochopitelně zásadní negativní dopady na ženské pracovní dráhy ve vědě. Takové vylučování je přitom mnohem méně zjevné a může se jevit jako důsledek aplikace meritokratických kritérií. Na to poukazují i Ceci et al. [2014], když docházejí ke zjištění, že v současnosti ubývá přímé diskriminace žen, ale nahrazují ji jiné a méně zjevné formy znevýhodnění.

Dopady případného nesouladu mezi mateřskou a pracovní rolí na konkrétní akademické kariéry a pracovní dráhy se mohou lišit podle kulturního prostředí, podle nastavení genderových vztahů v rodině, podle nastavení institucí péče nebo podle míry kompetivity a konkrétní povahy akademického pracovního prostředí [viz např. Stalford 2005; European Commission 2012]. Studie, které by porovnávaly odlišná kulturní prostředí nebo generace, však spíše chybí [European Commission 2012].

V článku se zaměřuji na ženské pracovní dráhy ve vědě a sleduji, jak se proměnily mezi jednotlivými generacemi – mezi ženami, které velkou část své pracovní dráhy ve vědě prožily před rokem 1989, a mladými vědkyněmi, které své pracovní kariéry budují v současné době. Vědkyněmi se zde rozumí ty akademičky, které mají/měly vědu a výzkum jako primární pracovní aktivitu (tj. cílem této studie nejsou akademičky, které se věnují primárně výuce).¹

Kladu si otázku, *jak podle vyprávění vědkyň vypadaly jejich pracovní dráhy a jakým způsobem strukturují svá vyprávění vědkyně, které svou pracovní dráhu budovaly před rokem 1989, a jak se jejich reflexe liší od toho, jak popisují svoje pracovní dráhy současné mladé vědkyně?* Mezigenerační srovnání umožňuje nahlédnout, jakým způsobem se postavení žen ve vědě proměňuje v čase a jak se do tohoto postavení promítají současné proměny vědeckého prostředí i nastavení podmínek pro kombinaci pracovního a rodinného života. Ke kvalitativní analýze hloubkových rozhovorů s vědkyněmi dvou generací přistupuji z perspektivy studia životních drah, které mj. akcentuje propojení různých životních oblastí [Elder 1994] a které se zaměřuje na vzájemné souvislosti mezi institucionálním a strukturálním nastavením společnosti na straně jedné a individuálními volbami na straně druhé [Krüger 2009; Krüger, Lévy 2001].

---

¹ Vědkyně mladé generace působily primárně na výzkumných ústavech, v případě generace starší je taková klasifikace složitější z toho důvodu, že v průběhu let měnily pracovní pozice a spolu s nimi i jejich pracovní náplň.

V textu se nejprve zaměřím na představení perspektivy životních drah a na její přínos pro studium pracovních drah vědkyň. Poté představím podobu vědecké profese dříve a nyní, která je důležitým kontextem pro vyprávění a jejich analýzu. Pak se budu věnovat konkrétní metodologii studie a jejím omezením. Následovat bude vlastní analýza rozhovorů. Proměnu pracovních drah vědkyň před rokem 1989 sleduji v následujících oblastech. Zaměřuji se na to, jak se mezi generacemi proměnily milníky, které ve vyprávění strukturují pracovní dráhy vědkyň, jak se proměnila dynamika vědecké pracovní dráhy a sleduji také to, jak se proměnilo postavení mateřství v pracovní dráze vědkyň a jeho slučitelnost s vědeckou kariérou z perspektivy vyprávění vědkyň. Mým cílem je přispět k diskusi nad dopady proměn transformací vědy a vědeckého pracovního prostředí na genderovou rovnost ve vědě a nad možnostmi rozvoje ženských pracovních drah ve specificky českém kontextu.

Perspektiva studia životních drah

Studium životních drah se zajímá o změny v životech lidí, které sleduje v dlouhodobé perspektivě [Mayer 2009: 414]. Pro studium ženských pracovních drah je přitom přínosný zejména důraz na vzájemnou provázanost. Klíčový je zájem o to, jakým způsobem se vzájemně ovlivňují jednotlivé aspekty života jako pracovní a rodinná dráha, ale také o to, jak historické souvislosti a proměna institucionálních rámců ovlivňují průběh těchto drah a individuální životní volby [Elder 1994; Krüger 2009; Krüger, Lévy 2001; Macmillan, Copher 2005]. Přínosná je také pozornost věnovaná tomu, jakým způsobem se vzájemně ovlivňují životy lidí, např. životních partnerů [Krüger, Lévy 2001; Moen, Sweet 2002]. Zejména pro ženské životní dráhy je totiž typické jejich výrazné napojení na životy druhých (a to jak mezi generacemi – skrze vztahy péče –, tak uvnitř generací – mezi partnery), což má zásadní dopady na průběh pracovní dráhy žen.

Životy lidí, jejich pracovní i rodinné dráhy tedy v této perspektivě nejsou nahlíženy jako výslednice nezávislých individuálních voleb a svobodných rozhodnutí, ale jako výsledek individuálních rozhodnutí pevně zasazených v konkrétních institucionálních a strukturálních podmínkách konkrétní společnosti [Heinz, Krüger 2007; Krüger, Lévy 2001; Crompton, Harris 1998]. Perspektiva životních drah pak pracuje se strukturálními bariérami a nastavením, kulturními faktory, včetně nastavení genderových vztahů, a s institucionálním nastavením jako s klíčovými aspekty, které spolurozhodují o tom, jakým způsobem se bude vyvíjet pracovní (ale i životní) dráha [González Ramos, Navarrete Cortés, Cabrera Moreno 2015].

Vysokou relevanci tohoto přístupu pro studium postavení žen ve vědě přitom dokládá řada studií realizovaných v posledních dekadách, které konstatovaly jasné souvislosti mezi rodinnou a akademickou profesní dráhou a které se většinou shodují na negativních dopadech rodičovství a mateřství na ženské pra-

covní dráhy ve vědě [např. Fox, Fonseca, Bao 2011; González Ramos, Navarrete Cortés, Cabrera Moreno 2015 aj.]. Xie a Schauman [2003] např. ukazují, že mladé ženy s dětmi mají vyšší pravděpodobnost opustit kariéru ve vědě; Mason a Goulden [2004] pak zjistily, že malé děti v době před ustavením akademické kariéry mohou vážně ohrozit šanci ženy na získání tzv. tenure track pozice (tedy stabilní pozice umožňující kariéerní růst ústící až k získání stálé profesury), ohrožují šance na budování lineární pracovní dráhy [González Ramos, Navarrete Cortés, Cabrera Moreno 2015] a vedou ženy k alternativním pracovním drahám [O'Brien, Hapgood 2012; Wolfinger, Mason, Goulden 2009]. Úzká provázanost rodinné a pracovní dráhy je opakovaně potvrzována také ve studiích, které se věnují akademické mobilitě [Červinková 2010; Leemann 2010; Vohlídalová 2014].

Oblast pracovní také zpětně působí na rodinné trajektorie. Zejména u žen na významnějších akademických pozicích je vyšší pravděpodobnost, že zůstanou svobodné a bezdětné, než u jejich mužských kolegů a také vyšší pravděpodobnost, že se rozvedou [Mason, Goulden 2004: 100; Stephan, Kassis 1997: 58]. Pokud se rozhodnou mít děti, odkládají rodičovství do pozdějšího věku.

Věda dříve a dnes

Nastavení vědy a vědecké profese a jejich proměny představují klíčový kontext, v němž se utvářejí ženské pracovní kariéry ve vědě. Přestože změny neprobíhají ve všech oborech a typech institucí stejným tempem, v následující části se soustředím zejména na hlavní obecné trendy v proměnách financování a hodnocení vědecké práce a pracovních podmínek ve vědě.²

Pro vědu před rokem 1989 byla typická minimální soutěživost a malý tlak na výkon. Hlavní těžiště vědecké produkce tehdy spočívalo zejména na Československé akademii věd (ČSAV), zatímco vysokým školám (VŠ) náležela zejména oblast vzdělání. Vědecká práce byla před rokem 1989 financována formou institucionální dotace v podobě pětiletých plánů výzkumu. Ty definovaly mj. to, jakým tématům se mohla jednotlivá výzkumná pracoviště věnovat.

Zejména ve společenských a humanitních vědách se tyto plány výzkumu staly důležitým nástrojem cenzury [Oates-Indruchová 2008; Šebková 1994]. Tyto obory byly tehdejší vládnoucí elitou chápány jako potenciálně nebezpečné a daleko více než přírodní nebo technické vědy byly zasaženy ideologizací a cenzurou [Oates-Indruchová 2008; Šebková 1994]. Vysokoškolští pedagogové a akademici byli nahlíženi jako hlavní konspirátoři a antisocialistické živly [Tůma 2002, cit. dle Oates-Indruchová 2008: 1771]. Řada intelektuálů a sociálních vědců se totiž zapojila do debaty týkající se reformace poměrů v šedesátých letech [Otáhal

² Není v možnostech tohoto článku postihnout všechny dílčí proměny vědy a specifika jednotlivých vědních disciplín a sektorů. Jsem si proto vědoma, že se nelze vyhnout jistým zjednodušením a generalizacím.

et al. 1993, cit. dle Oates-Indruchová 2008: 1770]. Jako potenciálně nebezpečné režimu byly spatřovány i samotné výsledky výzkumu. Poskytovaly sice poznání využitelné v třídním boji, na druhou stranu však odhalovaly i vnitřní problémy tehdejší společnosti [Oates-Indruchová 2008: 1997], jako např. stratifikační studie Československá společnost týmu P. Machonina z roku 1969.³ Představovaly však i riziko samostatného a nezávislého myšlení, na jehož potírání se normalizační úsilí zaměřilo především (tamtéž). Přírodní vědy takovou konotaci zpravidla neměly a jejich prostředí tedy zdaleka nebylo natolik svázáno cenzurou a politickou kontrolou jako v případě sociálních a humanitních věd. Situace na VŠ byla složitější než na ČSAV, která se zvláště po roce 1969 stávala útočištěm pro badatele či badatelky z VŠ [Šebková 1994].

Plnění plánů výzkumu procházelo pravidelnou evaluací, šlo však spíše o formální proceduru, která neměla reálné dopady na jednotlivce ani na instituce. Stejně jako v ostatních sektorech byla i v akademické oblasti pracovní hierarchie uspořádána převážně na jiných než výkonových principech. Zejména po roce 1969 hrála hlavní roli stranická příslušnost a loajalita k režimu, která byla hlavní podmínkou pro kariérní růst a získání významnější nebo vedoucí pozice [Oates-Indruchová 2008; Šebková 1994; Míšková 2002; Morkes 2002; Linková, Stöckelová 2012].

Politická transformace v roce 1989 se projevila masivními škrty ve financování vědy a výzkumu⁴ a propouštěním pracovníků ve vědě, zejména pak v ČSAV [Provazník et al. 1998; Šebková 1994]. Na ČSAV byla zrušena řada ústavů a do roku 1992 byl snížen počet zaměstnanců o 4 000 (tj. o 32 %) [Šebková 1994: 99–102]. Pro podmínky pedagogické práce na vysokých školách je po roce 1989 typický zejména masivní nárůst počtu studujících, který však nebyl doprovázen odpovídajícím nárůstem počtu vyučujících. Zatímco v roce 1989 připadalo na jednoho vyučujícího v průměru 9,7 studujících, v roce 2007 to bylo již 19 [Prudký, Pabian, Šima 2010: 65]. Od konce devadesátých let docházelo také k posilování výzkumné role vysokých škol. To však nebylo doprovázeno odpovídající proměnou financování výzkumu na VŠ, které by vedlo k ukotvení stálých výzkumných struktur [podrobněji viz Šima 2010]. Zvyšující se nároky spojené s výukou se zde tedy kombinovaly se zvyšujícími se nároky na výzkum [ibid.: 89].

Po roce 2000 se začíná v české vědní politice stále výrazněji uplatňovat model vědy orientovaný na měření vědeckého výkonu, v němž je patrný nárůst soutěži-

---

³ V některých oborech měla politizace dopady na volbu výzkumných témat. Např. sociologie se od zájmu o společenské nerovnosti, jimž se věnovala v šedesátých letech, přesunula ke zkoumání metodologie sociologického výzkumu [Oates-Indruchová 2008; Petrusek 2004]. Součástí normalizačních reforem bylo také rušení výzkumných pracovišť, která byla režimem považována za potenciálně nebezpečná (např. zrušení Sociologického ústavu), a redukce počtu studujících v těchto oborech [Oates-Indruchová 2008; Míšková 2002].

⁴ Mezi lety 1989 a 1993 poklesly náklady na vědu a výzkum ze 4,06 % na 1,03 % HDP [Provazník et al. 1998: 77].

vosti, pokles institucionálního financování a vzrůst pracovní nejistoty. Prosazuje se neoliberální přístup vnášející tržní principy do vědecké práce. V politických dokumentech je patrný rostoucí tlak na ekonomickou profitabilitu výzkumu, aplikovatelnost výsledků a jejich komercializaci [Linková, Stöckelová 2012].

Zavedení Metodiky hodnocení v roce 2004, která byla primárně určena pro hodnocení vědeckého výkonu institucí, bylo zprvu podporováno vědeckou komunitou jako nástroj odpolitizování české vědy [Linková, Stöckelová 2012]. Po roce 2008 začalo být hodnocení silněji spojeno s rozdělováním institucionální dotace na výzkum a vývoj (zejména pro VŠ)⁵ [Linková, Stöckelová 2012; Cidlinská, Linková 2013; Linková, Červinková 2013]. V souvislosti s tím došlo k výrazné proměně systému financování vědy, v níž se stále výrazněji začal uplatňovat prvek soutěže.

Klíčovým projevem těchto proměn je snižování institucionální dotace na výzkum a zvyšování závislosti výzkumu na nejistém účelovém financování. Zatímco v roce 2005 bylo institucionální financování výzkumu v ČR o 2 miliardy vyšší než financování účelové, v roce 2011 dosahovalo institucionální financování pouze 82 % financování kompetitivního [Linková 2017b].⁶ To klade enormní tlak na soutěž o účelové (a tedy i krátkodobé) zdroje financování výzkumu. Financování určené na pokrytí výuky na VŠ naopak vychází z množství studentů a odlišné finanční náročnosti oborů [Prudký, Pabian, Šima 2010].

V situaci, kdy jsou finanční zdroje na vědu závislé na soutěži, je složité zajistit dlouhodobou pracovní perspektivu vědeckých a výzkumných pracovníků a pracovníc. Nedílnou součástí vědecké pracovní dráhy se tak stává nejistota a prekarita. V některých oborech, především v přírodních vědách, a zvláště pak v biovědách,⁷ dochází k dynamizaci uspořádání vědeckého pracovního trhu a vědeckých týmů, která se vyznačuje mizením pozic samostatných vědeckých pracovníků a nárůstem počtu dočasných postdoktorských pozic vyžadujících extrémní mobilitu (prostorovou i časovou). Nárůst soutěživosti [Linková, Červinková 2013] a celkový pokles pracovních standardů [Bauder 2005] je však patrný daleko za obzorem těchto oborů.

Odklon od institucionálního financování k financování účelovému vede také ke zvyšujícímu se tlaku na akademickou mobilitu, která má zejména v určitých oborech (např. u přírodních věd) klíčový význam, který však pomalu na-

⁵ Týká se to zejména části rozpočtu pro vysoké školy, který je určen na výzkum. AV ČR má svoji vlastní metodiku hodnocení pro rozdělování financí mezi svoje jednotlivé ústavy.

⁶ AV ČR pokleslo mezi lety 2007 a 2013 institucionální financování z 62 % na 35 % [AV 2014]. Na některých pracovištích vysokých škol však dosahuje institucionální financování dokonce pouhých 20 % celkových finančních zdrojů [Dvořáčková et al. 2014: 139].

⁷ Jako biovědy (z angl. bioscience) bývají označovány obory biologie, chemie, fyziky, lékařského výzkumu a dalších oborů zabývajících se živými organismy a jejich fungováním (např. biochemie, genetika, fyziologie, buněčná biologie, molekulární biologie a další obory).

růstá i v ostatních vědních oblastech. Akademická mobilita zde přitom existovala již před rokem 1989 [Vohlídalová 2010; Štrbáňová, Spížek 2002]. Nebyla však něčím, co by se po vědcích či vědkyních vyžadovalo. Spíše měla podobu bonusu a v době normalizace byla dostupná především členům Strany. Odlišný význam však získává mobilita dnes, přestože důraz, který je na mobilitu kladen, se liší mezi odbory i institucemi.⁸ Obecně je však mobilita stále silněji spojována s vědeckou excelencí a potažmo i s kariérním růstem [Ackers 2004].⁹ Pro vědkyně je přitom mobilita spojena s většími komplikacemi, než je tomu u mužů – koncentruje se zejména do období, kdy většina lidí zakládá rodiny, a ženy mají také horší podmínky pro mobilitu ve svém soukromém životě než muži [Ackers 2004; Leemann 2010; Stalford 2005; Vohlídalová 2014; Červinková 2010].

Ideál úspěšné vědecké kariéry aspirující na vědeckou excelenci předpokládá dokonale mobilního a flexibilního pracovníka, který je ochoten práci věnovat veškerý čas a nemá pečovatelské závazky v soukromé sféře. Ideálem špičkové vědecké dráhy je lineární vzestupná kariéra nepřerušovaná delšími pauzami [Acker 1990; Bagilhole 2002; Mary et al. 2009; Wolfinger, Mason, Goulden 2009]. Současná kritéria excelence totiž kladou důraz na kontinuální produkci publikací v prestižních časopisech a na akademickou mobilitu. Nastavení hodnoticích systémů, stejně jako i hodnocení grantových projektů nebo podmínek řešitelství grantů většinou ignoruje kariérní přestávky [Linková 2017a]. Tyto trendy se projevují nejvýrazněji v přírodních vědách, a zvláště pak v biovědách, které jsou vlajkonosi změn a často nastavují perspektivu, podle níž je poměřována kvalita vědeckého výkonu v jiných oborech [Linková, Červinková 2013]. Hodnoty týkající se potřeby maximálního pracovního nasazení, nutnosti věnovat se vědě více než na plný úvazek a eliminovat kariérní přestávky spojené s péčí o děti na nejnepříjemnější krátkou dobu jsou českými vědci a vědkyněmi silně internalizovány a tvoří určitý nepsaný étos výkonu vědecké profese, a to bez ohledu na obor či pracoviště [viz Vohlídalová 2013; Linková, Červinková 2013; Cidlinská, Linková 2013]. Ženské pracovní dráhy do tohoto modelu však často nezapadají a ani v minulosti nezapadaly [viz např. Alan 1989]. Často jsou přerušované [Wolfinger, Mason, Goulden 2009] a méně prostorově i časově flexibilní [Ackers 2005, 2010; Červinková 2010; European Commission 2010; Vohlídalová 2014; Alan 1989].

Je přitom zřejmé, že ne všechna vědecká a akademická pracoviště a ne všechny pracovní pozice naplňují výše uvedené charakteristiky výkonově orien-

---

⁸ Zatímco např. ve výzkumných institucích věnujících se přírodním vědám představuje povinné stadium akademické dráhy, v jiných oborech a na jiných pracovištích (např. v oborech společenských a humanitních věd) není nutnou podmínkou setrvání ve vědě a existují i pracoviště (např. některé humanitní katedry na VŠ), která se potýkají s problémem tzv. inbreedingu, kdy lidé stráví celou svou pracovní i studijní dráhu na jedné instituci [Prudký, Pabian, Šima 2010].

⁹ Viz např. i pravidla pro juniorské granty GA ČR, kde je uvedena podmínka absolvování zahraniční stáže pro to, aby bylo možné v grantové soutěži vůbec aplikovat, a to bez ohledu na obor a jeho zvyklosti.

tovaných pracovišť. Např. pedagogické pozice jsou vůči ženám obecně více inkluзивní než pozice zacílené na výzkum [Wolfinger, Mason, Goulden 2009; O'Brien, Hapgood 2012]. Problémem však je, že v současnosti hraje klíčovou roli pro kariérní postup i v případě pedagogických pozic (např. v případě habilitací a profesur) vědecká a výzkumná činnost a na ni navázaná publikační činnost. Řada žen proto setrvává v nižších pedagogických pozicích nebo v pozicích s nejasnou kariérní perspektivou, což dokládají i české statistiky [Tenglerová 2016].

Metodologie a reflexe metodologických omezení výzkumu

Článek vychází z kvalitativní analýzy hloubkových rozhovorů s úspěšnými vědkyněmi aspirujícími na kritéria kvalitní a kompetitivní vědy, a to jak mezi mladými vědkyněmi, tak mezi vědkyněmi starší generace. Jejím limitem tedy je, že nepopisují běžnou vědeckou populaci žen a akademiček působících na všech typech akademických institucí v ČR.

Analýza zaměřená na pracovní dráhy ve vědě před rokem 1989 vycházela z hloubkových rozhovorů uskutečněných v rámci projektu „Vědkyně za komunismu“.¹⁰ Jednalo se celkem o 12 rozhovorů provedených s vědkyněmi z různých oblastí (přírodní, technické, sociální a humanitní vědy), které začínaly a budovaly svou kariéru hluboko v době před rokem 1989. V době rozhovoru, tj. v roce 2007, jim bylo většinou mezi 63–75 lety (nejstarší vědkyni bylo v době rozhovoru přes 90 let), tj. jednalo se o generaci narozenou většinou po 2. světové válce nebo krátce před válkou. Rozhovory proběhly většinou ve dvou fázích a měly povahu biograficko-narativního interview. Ženy, které byly zařazeny do vzorku, měly po roce 1989 etablovanou pozici. Byly to výrazné vědecké osobnosti, které se prosadily ve svém oboru, v řadě případů patřily k významným tvářím svých oborů a měly za sebou významné úspěchy.¹¹

Rozhovory s mladými vědkyněmi pocházely z projektů „Talentky“ a „Talentky sedm let poté“. Jednalo se o 14 rozhovorů provedených opakovaně ve dvou vlnách: (1) mezi lety 2005–2007 (kdy byly doktorandkami nebo byly krátce po ukončení doktorátu a kdy byla většina z nich bezdětná); a (2) mezi lety 2013–2014 (kdy většina z nich založila rodinu a jejich pracovní dráhy se značně rozrůznily). Mladé vědkyně pocházely z různých výzkumných disciplín zahrnujících přírodní a technické vědy a sociální a humanitní vědy. V prvním kole rozhovorů byly vybírány s ohledem na původní cíl projektu, kterým bylo mj. prezentovat úspěšné mladé vědkyně.¹² Nešlo tedy o průřez běžnou populací začínajících vědkyň,

¹⁰ Tento projekt rozhovorů byl realizován v projektu Národní kontaktní centrum – ženy a věda, který podpořilo MŠMT ČR v rámci grantového schématu EUPRO.

¹¹ Vědkyně starší generace byly vytipovány s ohledem na to, aby šlo o úspěšné a významné osobnosti ve svém oboru a také aby byla zajištěna pluralita zastoupených oborů. Tento postup byl kombinován s metodou sběru kontaktů formou sněhové koule.

¹² Mladé vědkyně byly vybírány tak, že jsme oslovily vedoucí vědeckých týmů, institucí

ale o prezentaci těch úspěšných. Zatímco první rozhovory zastihly vědkyně ve věku kolem 30 let (nejčastěji mezi cca 25–33 lety), v době druhého rozhovoru se jejich věk pohyboval nejčastěji mezi 34–40 lety. Jednalo se o hloubkové rozhovory¹³ s důrazem na narativní prvky (pro podrobné informace o složení obou vzorků viz Přílohu 1).

K analýze rozhovorů jsem přistupovala ve dvou krocích – k jednotlivým rozhovorům jsem zpracovala tzv. mapy příběhů (story maps), tedy dokumenty zachycující hlavní momenty narací, biografické údaje a shrnutí jednotlivých příběhů [Dudová, Hašková 2014; Rosenthal 2004]. Současně s tím jsem prováděla také klasické kódování podle jednotlivých kategorií a podkategorií dle principů zakotvené teorie [Charmaz 2004, 2003]. Spíše než na narativní analýzu (tedy analýzu toho, *jak* je příběh vyprávěn) jsem se zaměřila na tzv. „strukturní čtení“ jednotlivých příběhů [Erel 2007], tedy na to, jakým způsobem jsou ve vyprávěních zachycena působení různých strukturálních omezení a bariér, jak tyto bariéry působí na životní příběhy vědkyň a jejich volby, jak je aktérky samy reflektují a prožívají. Přestože těžiště mé analýzy spočívalo zejména v klasickém kódování vycházejícím ze zakotvené teorie, „mapy příběhů“ mi umožňovaly vztahovat konkrétní kategorie a citace k širšímu kontextu jednotlivých životních příběhů a k dalším událostem ve vyprávěních vědkyň.

Uvědomuji si přitom limitaci práce s retrospektivním materiálem – životní příběhy je třeba chápat jako aktivně vytvářené konstrukce s ohledem na teď a tady [Clausen 1998; McAdams 2005] spíše než jako reálné obrazy minulosti. Vyprávějí o tom, jak lidé vidí a popisují svůj minulý život ze současné perspektivy a vzhledem k současným tendencím a výzvám, kterým čelí [viz např. Ylijoki 2005]. Vyprávění také odráží řadu kulturních zvyklostí týkajících se vyprávění příběhů a sdílených narací. Dalším vlivem, který do vyprávění vstupuje, je také obecná tendence dávat jednotlivým událostem smysl a řadit je do uceleného příběhu [Clausen 1998]. Roli hraje i to, že člověk skrze vyprávění vytváří určitý obraz sebe

---

a fakult, aby doporučili nadějnou, talentovanou a úspěšnou mladou vědkyni ze své instituce pro rozhovor. Oba tyto projekty rozhovorů („Talentky“ a „Talentky sedm let poté“) byly realizovány v rámci projektu Národní kontaktní centrum – ženy a věda, který podpořilo MŠMT ČR v rámci grantového schéma EUPRO.

¹³ Rozhovory s vědkyněmi starší generace měly výrazně biografickou povahu, otvíralo je volné vyprávění týkající se jejich dětství, vzdělávací dráhy a jejich cesty k vědecké/akademické kariéře. Následně se tazatelky doptávaly na zajímavé a podstatné momenty z vyprávění týkající se pracovní a rodinné dráhy, podmínek vědecké práce před rokem 1989, tehdejší podoby akademické mobility a podmínek zahraniční spolupráce, postavení žen v tehdejšímu systému vědy, tehdejších podmínek kombinace práce a rodičovství apod. Rozhovory s vědkyněmi mladé generace otvíralo volné vyprávění týkající se toho, jak se odvíjela jejich pracovní dráha a rodinná dráha, následně se tazatelky doptávaly na témata týkající se kombinace pracovního a rodinného života, reflexe současných proměn podmínek vědecké práce, reflexe postavení žen ve vědě, kariérních aspirací a cílů a na další výrazná témata, která se během rozhovoru objevila.

sama, kterým se chce prezentovat druhým [Järviluoma, Vilkkko, Moisala 2003; McAdams 2005]. V případě analýzy pro mne bylo podstatné, jak samy aktérky svoje životní příběhy zpětně popisují a jakým důležitým událostem ve svém životě přikládají význam.

Uvědomuji si zároveň i obtížnou srovnatelnost příběhů žen mladší a starší generace – roli hraje paměť a její selektivita i odlišná perspektiva, s níž jednotlivé generace reflektují svoji pracovní a životní dráhu [Clausen 1998; McAdams 2005]. Jiný přístup k porovnání životních příběhů dvou odlišných generací jsem však neměla k dispozici. Tuto skutečnost však nechápu jako zdroj nežádoucího vychýlení či znevěrohodnění dat, ale spíše jako východisko pro svou analýzu. Porovnávám a sleduji to, jak své pracovní a životní dráhy vědkyně reflektují a interpretují ve své současné pozici. Poukazuji tak na odlišné chápání kariér z hlediska odlišného stadia životního cyklu a také z hlediska odlišných strukturálních podmínek pro budování akademické kariéry a jejího sladění s rodinným životem i z hlediska odlišné historické doby – celkový příběh je pak určitou synergií obou těchto vlivů, které nelze oddělit.

Ženské pracovní dráhy ve vědě před rokem 1989 a dnes

V následující části se zaměřím na to, jak jsou strukturována vyprávění o pracovní dráze u starší a u mladé generace vědkyň, jaké klíčové momenty vstupovaly v jejich vyprávěních do popředí jako tzv. klíčové body obratu jejich pracovních drah.

Vědkyně starší generace: příběhy velkých historických událostí

Základním strukturujícím momentem vyprávění o profesní dráze vědkyň starší generace byly velké historické události druhé poloviny 20. století, proměna politických poměrů a vztah k režimu a stranictví. Jako první výrazný milník byla těmi nejstaršími z nich zmíněna padesátá léta, která byla popisována jako období rozmachu a otevírajících se nových šancí pro mladé lidi se zájmem o vědeckou nebo akademickou práci:

... (před válkou – pozn. aut.) bylo strašně málo placených míst na klinikách a ve vědě. Pro lidi, co byli chudí, pro ty to bylo velice obtížný, protože museli vydržet pracovat jako externisti, to znamená, že nebyli placeni a dělali to zadarmo. Toto se hodně změnilo po tom roce 1948. Pokud se týká vědy, v takových těch možnostech se žít vědou, v tom nastalo obrovské rozšíření. (vědkyně starší generace, přírodní vědy)

Toto období přitom znamenalo pro vědeckou profesi v tehdejší ČSSR skutečný rozmach. V roce 1953 vznikala ČSAV jako neuniverzitní vědecká instituce (po

vzoru SSSR¹⁴), což s sebou přineslo i otevření nabídky pracovních míst v této oblasti a nové možnosti uplatnění pro mladé lidi. V té době byly také otevřeny první ročníky doktorského studia. Možnosti uplatnění ve vědě byly otevřeny i ženám, což souviselo také s tlakem na jejich vstup do placeného zaměstnání a emancipaci skrze participaci na pracovním trhu [Křížková, Vohlídalová 2009a]. To nicméně neznamenalo, že by neexistovaly nerovnosti mezi muži a ženami [Havelková 2014; Havelková, Oates-Indruchová 2014; Hašková, Uhde 2009].

Jako období rozmachu pracovní dráhy byla staršími vědkyněmi, zejména těmi z oblasti přírodních věd, líčena šedesátá léta. V rozhovorech je toto období popisováno jako období relativní pracovní svobody a také – zejména v případě vědkyň z přírodních věd – jako období, pro které bylo typické udržování mezinárodních kontaktů a spolupráce. Všechny vědkyně v souvislosti s tímto obdobím zmiňovaly své zkušenosti s nějakou z forem akademické mobility na západních akademických pracovištích, návštěvu zahraničních konferencí, zahraniční spolupráci při přípravě článků či výzkumů apod. Toto období je v rozhovorech s vědkyněmi z přírodních věd líčeno poněkud nostalgicky, jako období, které i přestože nabízelo jen omezené materiální zdroje (literaturu, výzkumné přístroje, materiály), umožňovalo svobodné bádání, stejně jako bohatou intelektuální výměnu s pracovišti na Západě i Východě.

Takhle v těch šedesátých letech v oboru přírodních věd už nebyl problém, tady už nebyly bariéry publikovat v zahraničních časopisech. My, když jsme chtěli něco poslat do zahraničního časopisu, tak jsme prošli v podstatě procedurou schvalování, že vedoucí oddělení si tu práci přečetl a řekl: „Jo, klidně to tam pošlete,“ a my jsme to tam poslali (...). Tady už to nebylo jako v těch oborech společenskovědních, že se nemohlo třeba na západě publikovat, my jsme už v tom neměli v těch šedesátých letech vůbec žádné zábrany. (vědkyně starší generace, přírodní vědy)

Vnímání šedesátých let jako odlehčené doby je patrné také ve vyprávění vědkyň ze společenských a humanitních věd, byť míra svobody, kterou podle svých vzpomínek zažívaly ve své práci, byla mnohem menší než v případě přírodních věd. Jejich vyprávění zmiňovala ideologizaci, s níž se ve své práci musely vyrovnávat [srov. Oates-Indruchová 2008].

... všechno se nazývalo marxistická filosofie (...), nemohly jste psát v té době (šedesátých let – pozn. aut.) tedy úplně všechno, ale muselo to být nějakým způsobem zarámováno do té ideologie. Byla taková ta slova, která dneska znějí divně, ale tehdy to bylo chápáno jako normální projev. Takže se třeba řeklo: buržoazní společnost v období první republiky měla plno měšťáckých prvků a snažila se vést svoji inteligenci k akceptování tehdejšího politického režimu. (...) To byly šedesátá léta, kdy se to otvíralo. (vědkyně starší generace, společenské vědy)

---

¹⁴ Došlo k oddělení vysokoškolské výuky a vědy a výzkumu. Výuce, která měla být zaměřena spíše prakticky, se měly věnovat vysoké školy, vědě a výzkumu pak ČSAV.

Jako zásadní negativní milník v kariérách vědkyň starší generace byla líčena normalizace spojená s politickými prověrkami v roce 1969, která ve vyprávěních převrací pracovní dráhu většiny vědkyň naruby. Vyprávěly o tom, jak byly přeřazeny na nižší pozici, případně byly nuceny ze svého zaměstnání ve vědě či na vysoké škole odejít úplně a často pak vykonávaly nekvalifikovanou manuální práci. Výjimkou překvapivě nebyla ani vyprávění o odchodu do nezaměstnanosti, o které hovořily čtyři vědkyně starší generace (všechny pocházely z oblasti společenských/humanitních věd). Nezaměstnanost přitom oficiálně neexistovala a lidé, kteří nebyli oficiálně zaměstnáni, čelili obvinění z trestného činu přízivnictví. Mezi další omezení patřila i nemožnost publikovat pod svým pravým jménem, o němž hovořily dvě vědkyně ze sociálních a humanitních věd, dále pak značně omezené možnosti akademické mobility a zahraniční spolupráce nebo cenzura.

Potlačení demokratizujících tendencí v tomto období mělo zásadní dopady na celou společnost, včetně ČSAV a vysokých škol, což se objevovalo jako jeden ze společných klíčových motivů vyprávění starší generace vědkyň. Tuto dobu popisovaly jako dobu morálního i vědeckého úpadku, jako období strachu a kariérismu [viz např. i Oates-Indruchová 2008; Šebková 1994; Morkes 2002; Míšková 2002; Štrbáňová, Spížek 2002]. Hovořily o tom, jak byli postupně odvoláváni vedoucí pracovníci a na všech úrovních vedení byli nahrazováni lidmi loajálními k tehdejšímu režimu, mnohdy bez ohledu na kvalifikaci a schopnosti [viz např. i Oates-Indruchová 2008; Míšková 2002].

Kromě personálních čistek ve vedení však docházelo také k odstraňování „nepohodlných“ vědců a vědkyň. V roce 1969 začaly probíhat rozsáhlé politické prověrky, na jejichž základech bylo rozhodnuto o ponechání nebo pozastavení členství ve straně a potažmo také o trvání pracovního poměru. „Politické důvody“ byly tehdy legálním důvodem pro rozvázání pracovního poměru [viz i Míšková 2002], což byl případ i tří vědkyň v mém souboru. Po roce 1969 začaly být masivněji využívány smlouvy na dobu určitou, které sloužily jako nátlakový nástroj zajišťující politickou loajalitu lidí [viz Oates-Indruchová 2008]. Vědeckou produkci začala ve velké míře limitovat cenzura, která se projevovala především v oblasti humanitních a sociálních věd [Oates-Indruchová 2008].

Zásadní prostor je ve vyprávění vědkyň starší generace věnován jejich vztahu ke komunistické straně. Rozsah tohoto tématu ve výpovědích svědčí o silné potřebě vědkyň prezentovat svou narativní identitu jakožto aktérek, které si během doby komunismu udržely čistý štít. Vědkyně v rozhovorech líčily, jak se vzpíraly nátlaku na přijetí členství ve Straně, jak byly režimem shledány jako nespolehlivé či nedostatečně loajální, jaké důsledky to pro ně mělo a jak se s touto dobou vnitřně vyrovnávaly. Na období normalizace zpravidla vzpomínaly jako na velice pohnutou a tíživou dobu:

... pak začala velmi tvrdá normalizace na ústavu. V roce '70 byl vyhozen můj vedoucí a nastoupila tam největší zrůda normalizační vůbec té doby, naštěstí jsem otěhotněla, takže jsem ho vlastně nezažila. Odešla jsem na mateřskou dovolenou na jaře '71 a jenom jsem přemýšlela o tom, jak se odtamtud dostat. Můj známý mi nabídl,

že bych mohla přejít na lékařskou fakultu, (...) a byl to nejbližší krok mého života, co jsem mohla udělat, protože na fakultě byla ta normalizace ještě daleko tvrdší než na akademii, a tam jsem se skutečně setkala s neobyčejně zručnými jevy. (vědkyně starší generace, přírodní vědy)

Tíživou situaci společenské normalizace pak čtyři vědkyně spojovaly se svým rozhodnutím odejít na mateřskou. Mateřství a rodičovství bylo v jejich narativích konstruováno jako bezpečná sféra, v níž byly chráněny před ideologickým nátlakem [viz např. i Havelková 1993], a sloužilo jako omluvenka, která umožňovala projít nepříjemnými politickými prověrkami snadněji, vyhnout se účasti na politických schůzích apod. To koresponduje se závěry Nečasové [2014], podle níž ženy nebyly za minulého režimu s ohledem na svou mateřskou roli ve veřejné oblasti, včetně oblasti politiky, brány jako rovnocenné s muži, což s sebou sice neslo pozitivum v podobě určité ochrany před ideologickým tlakem, na druhé straně to však znamenalo i ztížený přístup k vyšším pozicím [Nečasová 2014; Fódor 2002]. Celková ekonomická aktivita žen však byla v sedmdesátých a osmdesátých letech velice vysoká a blížila se úrovni mužů [Alan 1989].

Diskriminace na základě stranické loajality v narativích žen starší generace vystupovala velice silně do popředí a zpravidla zcela zastíňovala jakékoli jiné formy znevýhodnění, zejména pak genderové, které v rozhovorech se starší generací vědkyň zůstávaly až na jednu výjimku nereflexivní.

Tak já bych rovnou opustila slovo kariéra, já jsem ani na chvíli si nemyslela, že to, co dělám, je kariéra, já jsem se naprosto smířila s rolí, která mně byla přisouzena, ne jako ženě, ale jako nestraníkovi. A tohle bych strašně ráda zdůraznila. Protože když se mě někdo ptá, jestli jsem měla nějaké problémy jako žena, možná po roce '89, protože já jsem cítila samozřejmě velice intenzivně limity svoje, ale ty limity byly naprosto jednoznačně dány tím, že jsem nebyla členkou strany, takže pro mě slovo kariéra neexistovalo. (vědkyně starší generace, přírodní vědy)

Jako třetí důležitý milník vystupuje ve vyprávěních starších vědkyň porevoluční doba počátku devadesátých let, která byla pro některé spojena s odchodem z vědy v důsledku masivního propouštění. Ty, které již před rokem 1989 udržovaly mezinárodní kontakty a publikovaly v zahraničí – šlo zejména o vědkyně z přírodních věd –, však toto období líčily jako dobu, kdy začalo docházet k odpolitizování vědy [viz např. i Linková, Stöckelová 2012] a kdy se jim začalo dostávat uznání. Jejich životní a pracovní příběhy jsou tedy vyprávěním s dobrým koncem, ústícím v pozitivní rozuzlení, kterým je rozvoj jejich kariéry po roce 1989:

My jsme také po roce '89 byli možná jedni z prvních, kteří okamžitě udělali seznam publikací, to se dřív nedělalo, citační ohlas prací. Já jsem si v životě nesledovala citační ohlas prací, já jsem teprve po roce '89 viděla, jak je to citováno, mě to vůbec nenapadlo. (vědkyně starší generace, přírodní vědy)

Flexibilita a prostupnost pracovních drah

Přestože o nejistotě práce ve vědě se obvykle hovoří zejména v souvislosti s neoliberalními proměnami vědy, z vyprávění vědkyň vyplývá, že se s ní potýkala také starší generace. Pracovní dráhy – zejména vědkyň, které přišly o místo po politických prověrkách na konci šedesátých let – byly popisovány jako klikaté a v řadě ohledů nejisté (práce na smlouvy na dobu určitou, zkušenosti s nezaměstnaností, nucené odchody mimo akademickou oblast, změny pracoviště nebo oboru apod.). Pracovní dráhy starší generace vědkyň se tak na základě jejich vyprávění jeví být více rozrůzněné a paradoxně i méně lineární než u mladé generace. Nebylo např. pravidlem, že by vstupovaly do doktorského studia ihned po ukončení magisterského studia, ale spíše začínaly doktorské studium až v momentě, kdy získaly odbornou pozici. Ani přechod do vědecké profese či na univerzitu nebyl v jejich vyprávěních něčím samozřejmým nebo plynulým. Z důvodu nedostatku pracovních míst pro absolventy šla řada z nich po VŠ nejdřív pracovat mimo akademickou sféru a do vědy se vracely až teprve po několika letech, kdy se jim podařilo uspět v konkurzu nebo dostaly příležitost. Své první děti měly tyto ženy mnohdy v době magisterského studia nebo krátce po jeho ukončení, což byla typická strategie žen s vyšším vzděláním v té době [Alan 1989]. Svoje disertační práce sepisovaly v momentě, kdy už měly jedno nebo více dětí, což bylo u vědkyň mladé generace výjimečné.¹⁵

Přestože pracovní dráhy vědkyň starší generace vykazovaly velkou míru fragmentarizace, celý systém byl popisován jako relativně dobře prostupný. Vědkyně, které z vědecké či akademické profese v důsledku historických a politických událostí odcházely (nejen) v době normalizace, se po uklidnění politické situace vracely zpět, i když se třeba řadu let pohybovaly mimo vědeckou profesi. Platilo to přitom jak pro přírodní, tak pro sociální/humanitní vědy. Tato prostupnost se přitom projevovala také v případech návratů z mateřské, které byly obvykle líčeny jako zvládnutelná záležitost.

Vysoká prostupnost a flexibilita pracovních drah před rokem 1989 je v kontrastu s tím, jakými pravidly se řídí pracovní dráhy vědců a vědkyň mladé generace, a to především v oblasti přírodních věd, a zvláště pak biověd. Zejména v těchto oborech se totiž ukazuje, že sladit rigidní požadavky na budování lineární a vzeštné pracovní kariéry, kterou tyto obory předpokládají a vyžadují, s možnostmi pečujících rodičů nebo možnostmi plánování rodičovství, je zásadní problém:

... doděláte doktorát a odjedete na nějakou stáž, během které musíte hodně dřít, abyste získala nejlepší možné publikace, protože na základě toho se bude odvíjet vaše další pracovní místo. Pokud se vám nepodaří nasbírat publikace během první-

¹⁵ Generace mladých vědkyň rodičovství realizuje většinou až v situaci, kdy má alespoň částečně ustavenou pracovní pozici, posouvá jej do vyššího věku a pečlivě zvažuje, jak rodičovství načasovat, což reflektuje obecně posuny v české populaci [Hašková 2011].

ho postdoku, musíte jet na další a poté zkusit aplikovat na pozici „PI“, tedy principal investigator (vedoucí výzkumného týmu – pozn. aut.). (vědkyně mladé generace, přírodní vědy)

Tato dráha je pak spojena s nepsanými normami, které se mj. týkají časování jednotlivých stadií a jejich délky a které jsou vynucovány systémy hodnocení, pravidly grantových soutěží, kritérii jejich hodnocení i pravidly kariérního postupu. Odchýlení se od nich s sebou nese vysoké riziko neúspěchu:

Když jsem podávala grant v roce 2010, což bylo po návratu z mateřské, v jednom posudku mi napsali něco ve smyslu, že „mladá vědecká pracovnice na rozdíl od ostatních uchazečů o granty nemá dostatečný počet publikací za dané období a má nízký H-index“. Já jsem tam ale vykazovala publikace za pět let, měla jsem jich tam pět, z toho jednu v hodně dobrém žurnálu, a měla jsem v CV napsáno, že jsem v té době byla na dvou mateřských dovolených. A mě to tehdy naštvalo, protože ani ten H-index jsem neměla nízký. Já jsem z toho byla tenkrát frustrovaná, protože jsem si říkala: Tak co jsem jako měla dělat? To jsem měla na jedné ruce držet jedno dítě, na druhé držet druhé dítě u prsu a v puse pipetu a pipetovat?! Já nevím, jestli si to vůbec někdo přečetl v CV, že jsem byla v tom období dvakrát na mateřské. Myslím, že asi ne. Ale mně to přišlo strašně nespravedlivé, protože jsem měla pocit, že jsem ty roky svoji práci odváděla dobře, a na to, že jsem byla na dvou mateřských, jsem toho udělala hodně. Stejně to ale nestačilo. (vědkyně mladé generace, přírodní vědy)

Linearitě a kontinuitě pracovní dráhy je však v současné době v řadě oborů zároveň i poměrně problematické dostat, protože řadě lidí nabízí výzkumné a akademické instituce pouze pracovní smlouvy na dobu určitou na jednotlivé výzkumné projekty či časově omezené stáže bez perspektivy dalšího prodloužení pracovní smlouvy. Toto rozšíření termínovaných smluv má přitom zásadní genderované dopady. Právě vědkyně totiž mnohdy narážejí na problém, jak v systému krátkodobých pracovních smluv a časově omezených grantů naplánovat rodičovství. Těhotenství tak může snadno znamenat konec akademické kariéry, a to zejména na kompetitivních prestižních výzkumných institucích, což byl také případ jedné z mladých vědkyň v mém vzorku. Ve srovnání s podmínkami, v nichž budovala svou kariéru starší generace vědkyň, je tak současný systém, zejména pak v oblasti přírodních věd, mnohem méně prostupný a daleko méně toleruje případné odchylky od normativní podoby pracovní dráhy, než tomu bylo v minulosti.

Vědkyně mladé generace: příběhy neslučitelnosti vědecké kariéry a mateřství

V narativech vědkyň mladší generace osa velkých historických událostí pochopitelně chybí, což je dáno mj. odlišnými stadii životní dráhy mladší a starší generace, v nichž byly rozhovory prováděny (zatímco starší vědkyně ve vyprávění shrnovaly svou celoživotní pracovní dráhu, mladé vědkyně hovořily o období

trvajícím přibližně 10 let), i odlišným historickým kontextem. V narativech mladých vědkyň se do popředí jako hlavní strukturující prvek vyprávění dostává zejména mateřství, přesněji pak jeho nekompatibilita s požadavky vědecké profese, což patrně do velké míry souvisí s tím, že tento problém aktuálně prožívají (10 ze 14 mladých vědkyň v souboru v době rozhovoru aktuálně pečovalo o malé děti). Mateřství je v jejich rozhovorech konstruováno jako hlavní příčina kariérních zvrátů, sestupů či stagnací a ve třech případech také odchodů z akademické pozice. Mateřství je líčeno jako abnormalita, která ženy vylučuje z budování úspěšné vědecké kariéry a kariérního postupu.

Když jsem s kolegyní dělala první rozhovor, byly děti ještě velmi malé. V té době jsem dostala cenu Oto Wichterleho a poté jsem zůstala na mateřské. Měla jsem velké plány, ale ve skutečnosti to nebylo tak jednoduché. (...) Byla jsem skutečně naivní, když jsem si myslela, že to půjde. (...) Samozřejmě vás to brzdí, protože člověk chce pracovat, a nemůže, chce dělat nějaké experimenty, ale nemůže, chce psát nějaké články a na to musí být plně soustředěný, a nemůže, protože je napůl doma, napůl v práci a pořád někam utíká. A samozřejmě za takových podmínek nejde kariérně postupovat. Byla jsem z toho opravdu zaskočená. (vědkyně mladé generace, přírodní vědy)

O zásadním dopadu mateřství na pracovní dráhu mladých vědkyň přitom vypovídá to, jakým způsobem se vyvíjely jejich pracovní dráhy mezi jednotlivými vlnami rozhovorů. V době prvního rozhovoru, kdy byla většina mladých vědkyň bezdětných a nacházely se na pozicích doktorandek či postdoktorandek, měly téměř všechny slibně započatou kariéru. Pracovaly v prestižních laboratořích, vedly pracovní skupiny a týmy, měly za sebou významný objev, bohatou publikační historii nebo různá ocenění. Druhá vlna rozhovorů, provedená v roce 2013, však poukázala na to, že jednoznačně nejčastějším kariérním vzorcem raných pracovních drah byla pozastavená kariéra (celkem sedm ze 14 případů) a že tři vědkyně i přes slibně započatou pracovní kariéru odešly z akademické vědy. Pouze dvě vědkyně zaznamenaly výrazný kariérní růst a dvě vědkyně postupovaly ve své kariéře pomalejším tempem.

Jedním ze společných rysů vědkyň ve stadiu pozastavené kariéry a těch, které odešly z akademické vědy, bylo mj. právě to, že měly malé děti. Většina vědkyň ve stadiu pozastavené kariéry se sice nacházela na stejných institucích jako v době prvního rozhovoru, jejich pracovní zařazení však bylo mnohdy fakticky horší a často také samy svoji situaci interpretovaly jako profesní stagnaci. Během druhé vlny rozhovorů byly většinou na pozicích řadových pracovníků, případně na značně nestabilních pozicích na grantových projektech, pracovaly na nízké či částečné úvazky, někdy na pracovních pozicích s velmi nejistou pracovní perspektivou. Pokud ve vzorku byly ženy, kterým se dařilo sladit kariérní postup s rodičovstvím (šlo o jeden případ), bylo to podmíněno velmi vstřícným pracovním uspořádáním, které umožňovalo kombinovat práci a rodičovství (vědkyně

pracovala na zahraniční akademické instituci), a zároveň plným zapojením partnera do péče o děti (partner byl nezaměstnaný a staral se o děti jako hlavní pečující osoba). To však bylo mezi vědkyněmi v mém souboru zcela výjimečné. Na většině z nich, zvláště pokud měly děti, spočívalo hlavní břemeno péče o děti i domácnost a uspořádání pracovních a pečovatelských rolí v jejich rodině bylo i přes jejich náročné zaměstnání obvykle tradiční.

V podobné situaci byly přitom i vědkyně starší generace. Zdá se však, že kontext tehdejšího nastavení fungování vědecké a akademické profese spolu s nastavením podmínek pro kombinaci práce a rodičovství umožňoval tuto bariéru překonávat o něco lépe, než je tomu nyní [viz např. i Vohlídalová 2017]. Přestože rodičovství nepochybně zasahovalo do pracovního života žen i před rokem 1989 a přestože i tehdy byly ženy více ohroženy pracovním sestupem než muži [Alan 1989: 243], v narativch vědkyň starší generace jsou mateřství a péče o děti na rozdíl od mladší generace reflektovány jako běžná součást pracovní dráhy. Vystupují jako z principu zvládnutelná epizoda, která pro ně sice byla náročná a v níž musely napnout všechny síly, avšak zároveň jako v principu zvládnutelná překážka, která neměla dlouhodobější ani významnější konsekvence pro budování pracovní kariéry ve vědě [viz také Linková, Červinková 2013].

Jsem si přitom vědoma limitů srovnání těchto výpovědí, které jsou konstruovány v určitém kontextu, v určitém specifickém stadiu životní dráhy, v němž je problém kombinace práce a rodičovství pocíťován s odlišnou mírou naléhavosti. V tom, jak je životní příběh konstruován, hraje roli i to, jak dopadnul, jak se vědkyním nakonec podařilo problém kombinace práce a rodičovství sladit [Clausen 1998; McAdams 2005]. V případě vědkyň starší generace je kombinace práce a rodičovství již ukončený a zvládnutý proces, zatímco u mladých vědkyň je tento problém aktuálně prožíván. Přes všechna tato omezení tohoto srovnání však lze předpokládat a zároveň i sledovat, že výpovědi dvou různých generací v sobě zároveň odrážejí také dopady odlišných nastavení strukturálních podmínek fungování vědy, stejně jako i odlišných podmínek pro kombinaci práce a rodičovství.

Proměna podmínek kombinace vědecké práce a mateřství: posilování konfliktu mezi pracovním životem a mateřstvím

Jednu z klíčových rolí pro ženské kariéry představuje nastavení rodinné politiky a strategie kombinace práce a péče o děti, ideologie mateřství a reálné možnosti řešit sladování práce a péče o děti na úrovni pracovišť.

Řada studií poukazuje na tzv. *refamilializační* tendence v české rodinné politice [Hašková 2011, 2007; Saxonberg, Sirovátka 2006; Kocourková 2002]. Těžiště péče o malé děti se stále výrazněji přesouvá z veřejných služeb na rodiny (zejména pak na matky, případně babičky) a snižuje se naopak podíl dětí využívajících zařízení předškolní péče [Hašková 2011: 46]. Postupně se také prodlužuje doba, po kterou zůstávají ženy s dětmi v domácnosti. Zatímco v sedmdesátých letech

to bylo nejčastěji mezi jedním nebo dvěma lety, v devadesátých letech se ustálil model tříleté rodičovské, který převažuje dodnes. Poměrně častý je však také delší než tříletý pobyt s dítětem v domácnosti, který se týká více než čtvrtiny dětí narozených po roce 2000 [Hašková 2011: 43–44].

„Socialistická“ rodinná politika se od poloviny šedesátých let a zejména pak v sedmdesátých letech zaměřila na postupné prodlužování doby, po kterou mohly matky pečující o děti zůstat s dětmi v domácnosti z cca čtyř měsíců (v polovině padesátých let) na jeden rok (v polovině šedesátých let), dva roky (v sedmdesátých letech) a tři roky (na konci osmdesátých let) [pro podrobný přehled vývoje politik viz Hašková, Maříková, Uhde 2009]. Zároveň byla od padesátých let budována a dále rozšiřována síť veřejných zařízení péče o děti (školky i jeslí).

Po roce 1989 se však začala objevovat tendence vytlačit ženy a matky malých dětí z pracovního trhu do domácnosti [Křížková, Vohlídalová 2009a]. V důsledku radikálního poklesu porodnosti a také v souladu s rétorikou devadesátých let, která jesle odsoudila jako komunistický relikv štídky dětem, začalo docházet k masivnímu rušení jeslí [Hašková, Dudová 2010] a také k částečné redukci počtu mateřských škol. V devadesátých letech pak došlo k prodloužení možnosti pobírání rodičovského příspěvku až do čtyř let věku dítěte, aniž by ale byla ze tří na čtyři roky prodloužena také ochrana pracovního místa. Téměř univerzální normou, s níž pracovaly politiky a podle níž byla nastavena zařízení péče o děti, se stala matka, která zůstává s dětmi v domácnosti na plný úvazek až do jejich tří let věku. Výrazněji přitom tento trend nenarušila ani reforma rodičovské dovolené z roku 2008. Ta sice slibovala, že ženám umožní svobodnou volbu délky rodičovské v rozmezí dvou, tří nebo čtyř let, v reálu se však ukazuje, že možnost volby kratší varianty, kterou by v mnoha případech uvítaly právě mladé vědkyně, zůstala pro řadu žen pouze hypotetickou. Důvodem je kromě konzervativního norem především fyzická a finanční nedostupnost míst v jeslích a školkách.¹⁶

Ženy přitom velice citlivě reagují na nastavení rodinných politik svými reálnými strategiemi [Hašková 2011]. Vědkyně starší generace zůstávaly podle svých výpovědí v domácnosti s dětmi na současné české poměry relativně krátkou dobu, k čemuž přispěl kromě nastavení rodinné politiky i všeobecný tlak na rych-

¹⁶ Z hlediska podílu dětí v zařízeních péče je ČR vzdálena tzv. barcelonským cílům, dle kterých by mělo být 90 % dětí předškolního věku starších tří let a 33 % dětí mladších tří let umístěných v zařízení formální péče. V případě dětí mladších tří let v ČR nedosahuje jejich pokrytí formální péčí ani 5 % (průměr EU byl kolem 26 %) a stejně tak v případě dětí ve věku 3–6 let dosahovala ČR v roce 2013 podprůměrné hodnoty kolem 72 % (EU-27 82 %) (viz OECD Family database: <http://www.oecd.org/els/family/database.htm>). Tyto nízké hodnoty přitom nekompenzují ani služby soukromého hlídání dětí, které z důvodu vysoké finanční náročnosti využívá v ČR pouze kolem 1–2 % domácností [Hašková 2011: 21]. Zkrácená podoba rodičovské se tak z ekonomického hlediska vyplatí pouze ženám s výrazně nadprůměrnými příjmy [Jahoda, Šinkyřková 2011], případně těm, které mají prarodiče ochotné intenzivně pečovat o vnoučata. Pro řadu vědkyň se tak zkrácená varianta pobírání rodičovského příspěvku stává zcela nedostupná.

lý návrat žen do zaměstnání (zejména v padesátých a šedesátých letech). Přestože situace v oblasti institucionální péče o děti rozhodně nebyla ideální z hlediska kvality, z hlediska dostupnosti byla tehdy daleko příznivější, než je v současnosti [Saxonberg, Hašková, Mudrák 2012]. Podle výpovědí se řada žen vracela do práce po mateřské v délce cca 4–6 měsíců, zejména pak ty, které měly děti na začátku šedesátých let. Ty, které rodily ke konci šedesátých let, pobývaly s dětmi na mateřské většinou do cca jednoho roku a ty, které rodily v sedmdesátých letech a později, pak většinou zůstávaly s dětmi v domácnosti v rozsahu jednoho až maximálně dvou let (v závislosti na období, kdy děti měly, a na tom, jak v té době vypadala rodinná politika). Delší dobu zůstávaly v domácnosti zpravidla s druhými dětmi v pořadí, což bylo podle jejich vyprávění období, kdy již měly ustavenou vědeckou kariéru. Po absolvování mateřské se pak vědkyně starší generace vracely na svou původní pozici (pokud jim v tom tedy nebránily zhoršené podmínky způsobené normalizací), většinou na plný úvazek, protože částečné úvazky tehdy nebyly rozšířené.

Strategie mladé generace vědkyň se v tomto ohledu odlišuje. Část těch, které měly v době druhého rozhovoru děti (tj. 10), se do práce vracela po uplynutí mateřské, tj. cca po šesti měsících (čtyři ženy), šest zůstávalo v domácnosti delší dobu (v rozmezí 1–3 roky). Menší část z nich (tj. čtyři ženy) se vracela do práce na plný úvazek, většina z těch, které měly děti (šest žen), nastupovala na malý úvazek, který si postupně navyšovaly. Právě částečné úvazky ve vědě však narážejí na řadu problémů a předsudků. Většinou nepokrývají skutečně odvedenou práci a část práce tak zůstává nezaplacena. Kromě toho nejsou často ani uznány jako plnohodnotná forma vědecké práce, která může vést ke kvalitním vědeckým výsledkům [Vohlídalová 2013]. Zásadní problém, který vědkyně mladé generace ve svých rozhovorech vyzdvihovaly, byla nedostupnost veřejných a finančně dostupných školek¹⁷ a absence a také extrémní finanční náročnost zařízení péče o děti mladší tří let.

Mezi jednotlivými generacemi jsou také patrné významné rozdíly v ideologii mateřství, tedy v představách o tom, jak vypadá správná péče o děti. Ideologie mateřství v naracích vědkyň starší generace do velké míry reflektovala tehdejší rétoriku, která zdůrazňovala aktivní participaci žen na pracovním trhu [viz např. Alan 1989]. Vědkyně starší generace se v rozhovorech většinou silně identifikovaly s modelem rychlého začlenění matek zpět na pracovní trh a s aktivním přístupem ke kombinaci péče s vědeckou prací. Ideologie mateřství vystupující v rozhovorech s vědkyněmi mladé generace odpovídala spíše normě *intenzivního mateřství* [Hays 1996]. Nikoliv tím, že by si přály zůstat dlouho s dětmi v domácnosti, ale především důrazem na maximální pozornost věnovanou péči o děti,

---

¹⁷ Statistiky MŠMT týkající se podílu odmítnutých žádostí o umístění dítěte do školky ukazují, že zejména regiony s velkými centry, která jsou zároveň i přirozenými vědeckými centry, jako je Praha, Středočeský kraj nebo Jihomoravský kraj, trpí zásadním nedostatkem míst ve školkách (viz Výkonové statistiky školství, <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>).

nutnost zcela se přizpůsobit jejich potřebám a upřednostňováním osobní péče matky o děti před jinou péčí. V neposlední řadě pak pro ně byly typické velice vysoké standardy péče o děti:

Snažím se své syny vzdělávat, aspoň tedy toho staršího. Hledám si k tomu materiály nebo podklady a často zjistím, že na českém trhu nejsou k sehnání nebo stojí moc peněz, tak se to snažím sama vyrobit. (...) Když synové usnou, já strašně ožiju. Já třeba funguju do dvou do tří do rána, někdy i déle a jsem z toho taková celá natěšená, jak mi to hezky jde. O to horší jsou ta rána! Minulý týden se mi z toho nevyspání už dělalo špatně, tak jsem se rozhodla, že to musím omezit a musím končit před třetí hodinou ranní... (vědkyně mladé generace, technické vědy)

Kromě nastavení rodinných politik se v rozhovorech odrážely také odlišné podmínky, které pro kombinaci práce a péče vytvářejí vědecké a akademické instituce. V případě starší generace byl problém nastavení podmínek kombinace práce a péče zpravidla popisován jako záležitost dohody s vedoucím, která byla do velké míry závislá na nastavení mezilidských vztahů v týmu [viz také Linková, Červinková 2013]. Vstřícní vedoucí sice patrně nebyli vždy pravidlem. Podmínky pro kombinaci práce a rodičovství byly však popisovány jako něco, co bylo možné za tehdejších podmínek rodinné politiky i fungování vědy v principu ovlivnit na konkrétním pracovišti:

... můj šéf mi řekl: „Hele, přece bys neblbla, přece jsme lidi a nedělej to, nebuď na částečný úvazek, vždyť by sis sama škodila a měla bys míň peněz a tady by se na to koukali skrz prsty, a vždyť to nějak uděláme“ (...). (vědkyně starší generace, přírodní vědy)

V případě mladé generace vědkyň však možnost nastavení pracovních podmínek na dané instituci determinují strukturální faktory ležící vně pracoviště. Typickým příkladem je např. financování vědeckých institucí založené primárně na účelových (a tedy i krátkodobých) grantech, které vedou k rozmachu zaměstnání na dočasné smlouvy, neflexibilita grantových schémat a problémy při přerušování grantů z důvodu rodičovství nebo např. navázání financování institucí na jejich publikační výkon. Je přitom zřejmé, že přestože i v dnešním prostředí hrají vedoucí týmů důležitou roli, jejich možnost tlumit tyto tenze je ve srovnání s dobou před rokem 1989 značně omezená. Nekompatibilita mezi mateřstvím a vědeckou či akademickou kariérou je tedy v mezigeneračním srovnání posilována.

Závěr

V článku jsem porovnávala vyprávění dvou generací vědkyň o tom, jakým způsobem se vyvíjely jejich pracovní dráhy, a zaměřila jsem se na rozdíly v podmínkách pro kombinaci vědecké kariéry a mateřství před rokem 1989 a v současnosti.

Navazují přitom na studie, které se věnují dopadu prolínání pracovního a rodinného života na pracovní dráhy ve vědě a identifikují různé formy znevýhodnění žen v této oblasti [např. González Ramos, Navarrete Cortés, Cabrera Moreno 2015; Leemann 2010; Wolfinger, Mason, Goulden 2009; Xie, Shauman 1998 aj.]. Tuto perspektivu obohacuji o dimenzi mezigeneračního srovnání, které je v literatuře spíše výjimečné [European Commission 2012]. Současné práce, pokud se věnují generační proměně, se totiž soustředí spíše na mezigenerační rozdíly v reflexi a prožívání současných proměn vědy než na rozdíly v tom, jak se mění pracovní dráhy ve vědě mezi generacemi [viz např. Bagilhole, White 2013; Ylijoki, Ursin 2013; Ylijoki 2005; Thomas, Davies 2002].

Analýza ukázala, že ženské pracovní dráhy jsou velice citlivé na vnější podmínky nastavení vědecké práce a pravidel vědeckých kariér, stejně jako na nastavení režimů kombinace práce a rodičovství. Zaměřila jsem se v ní mj. na proměny milníků, které ve vyprávěních vědkyň strukturují jejich pracovní dráhy. Zatímco ve vyprávění starší generace vědkyň hrály hlavní roli historické události a vztah k režimu a Straně, ve vyprávění mladé generace se do popředí dostává mateřství, které se stává hlavním zdrojem pracovních zvrátů a kariérních přemetů.

Jak vyplynulo z vyprávění vědkyň starší generace, ani před rokem 1989 nebyly kariéry ve vědě nijak výrazně stabilní a lineární. I dříve byly fragmentarizované a v závislosti na vztahu vědkyně ke Straně do nich vstupovala nejistota. Nápadná však byla tehdejší neobyčejná míra prostupnosti a flexibility, která umožňovala návraty do vědy v případech, že ji bylo nutné z politických nebo rodinných důvodů opustit. I dnes, ve vyprávěních mladé generace vědkyň, je patrná velká míra nejistoty v pracovních drahách. Flexibilita a prostupnost zde však chybí, zvláště pak u vědkyň působících na špičkových pracovištích v přírodních vědách. Přerušování pracovní dráhy nebo dočasný odchod z vědy má většinou negativní dopady na vědeckou kariéru. Tyto negativní dopady jsou pak ještě umocňovány proměnou podmínek kombinace práce a rodičovství, která konflikt mezi vědeckou kariérou a mateřstvím mezi jednotlivými generacemi ještě posílila. V důsledku spolupůsobení těchto faktorů se z mateřství jakožto běžné součásti ženské vědecké biografie, která byla vědkyněmi starší generace líčena jako zvládnutelná etapa v pracovním životě, stala určitá abnormalita, s níž se v excelentní vědecké dráze (zejména v oblasti přírodních věd) téměř nepočítá.

Jsem si přitom vědoma limitů mezigeneračního srovnání vycházejícího z výpovědí, které jsou konstruovány v určitém kontextu a neodrážejí nutně realitu, ale spíše současnou perspektivu akterek. Roli tak může hrát, že se výpovědi obou generací odehrávají v odlišném stadiu životní dráhy, v němž je problém kombinace práce a rodičovství pocíťován s odlišnou mírou naléhavosti (zatímco vědkyně starší generace vypovídají o celém svém životě a problém kombinace práce a rodičovství mají již dávno za sebou, mladé vědkyně tento problém aktuálně prožívají). Přes tato omezení lze však sledovat, jak se ve výpovědích dvou různých generací odrážejí dopady odlišných nastavení strukturálních podmínek fungování vědy, stejně jako odlišných podmínek pro kombinaci práce a rodičovství.

Mezigenerační srovnání ženských pracovních drah přitom umožňuje nahléd-

nout na genderové proměny vědy a jejich dopady z mnohem komplexnější perspektivy, která je sleduje ve vzájemné interakci s odlišnými kulturními kontexty tvořenými odlišnými historicko-institucionálními rámci [Krüger 2009; Krüger, Lévy 2001]. Studie dále přispívá k rozšíření výzkumu dopadů proměn akademického prostředí vycházejícího nejčastěji ze západního kontextu [Fox, Linková, Bunker Whittington 2017] o analýzu založenou na kulturním prostředí postkomunistické země vyznačující se kombinací relativně silně genderově konzervativní kultury a tradičního uspořádání rolí [Křížková, Vohlídalová 2009b; Maříková, Křížková, Vohlídalová 2012], kde není otázka genderové rovnosti ve vědě systematicky řešena jako relevantní problém [Tenglerová 2014] a kde je zároveň silný tlak na západní standardy vědy a vědeckou excelenci [Linková, Stöckelová 2012]. Ukazuje, jaké má tato kombinace dopady na ženské kariéry ve vědě a částečně i přispívá k vysvětlení neuspokojivého postavení ČR mezi evropskými zeměmi z hlediska úrovně genderové rovnosti ve vědě [viz European Commission 2016]. Vysvětlení totiž nespočívá pouze v proměnách vědních politik, ale také ve zhoršujících se podmínkách kombinace práce a péče mezi generacemi.

Nechci přitom jakkoliv zlehčovat tíhu akademického života v době nesvobody nebo genderové nerovnosti a diskriminaci, jíž ženy před rokem 1989 bezpochyby čelily [Hašková, Uhde 2009; Havelková, Oates-Indruchová 2014], a zároveň ani opomíjet pozitivní aspekty, které s sebou rok 1989 a současné proměny vědy přinesly (svoboda vědeckého bádání, možnosti akademické mobility, rostoucí pracovní příležitosti a řada dalších¹⁸). Pokud se však soustředíme specificky na postavení žen ve vědě, porovnání pracovních drah vědkyň před rokem 1989 a v současnosti dokládá, že je stále složitější napasovat ženské životní biografie do současného zdánlivě genderově neutrálního pracovního modelu, který je považován za jediný možný a správný.

Tuto analýzu je nicméně třeba číst se zřetelem na následující omezení. Kromě problému srovnatelnosti vyprávění z důvodu jejich situované a konstruované povahy je zde také omezená míra zobecnitelnosti na českou ženskou vědeckou populaci. Analýza se totiž zaměřuje především na úspěšné vědkyně, které působily na výkonově orientovaných výzkumných pracovních aspirujících na vědeckou excelenci. Nejde tedy o reprezentativní průřez všech akademiček a vědkyň, ale o ženy pohybující se ve špičkové vědě. Příběhy – zejména mladé generace vědkyň – tak patrně představují konflikt mezi pracovním a soukromým životem v jeho vyhrocené formě a nemusí nutně reflektovat podmínky na všech vědeckých nebo akademických pracovištích v ČR. Dalším omezením studie je pak i to, že její relativně malý rozsah neumožňoval systematicky pracovat s oborovými a sektorovými specifiky, na něž by jistě bylo vhodné se zaměřit v dalších výzkumech, případně i v kvantitativních studiích.

---

¹⁸ Na tyto aspekty jsem se v analýze primárně nezaměřovala, ale sledovala jsem hlavně otázky spojené s bariérami rozvoje ženských kariér ve vědě, proto jim v článku nevěnuji prostor.

MARTA VOHLÍDALOVÁ působí v Sociologickém ústavu AV ČR, v.v.i. Zabývá se genderovými aspekty akademických kariér, sociologií rodiny a soukromého života, genderovými nerovnostmi na trhu práce a rodinnou politikou. Je autorkou a spoluautorkou řady odborných článků a monografií.

Literatura

- Acker, J. 1990. „Hierarchies, Jobs, Bodies: A Theory of Gendered Organizations.“ *Gender & Society* 4 (2): 139–158, <https://doi.org/10.1177/089124390004002002>.
- Acker, S., C. Armenti. 2004. „Sleepless in Academia.“ *Gender and Education* 16 (1): 3–24, <https://doi.org/10.1080/0954025032000170309>.
- Acker, S., M. Webber. 2009. „Women Working in Academe: Approach with Care.“ Pp. 483–496 in C. Skelton, B. Francis, L. Smulyan (eds.). *The SAGE Handbook of Gender and Education*. London: Sage.
- Ackers, L. 2004. „Managing Relationships in Peripatetic Careers: Scientific Mobility in the European Union.“ *Women's Studies International Forum* 27 (3): 189–201, <https://dx.doi.org/10.1016/j.wsif.2004.03.001>.
- Ackers, L. 2005. „Moving People and Knowledge: Scientific Mobility in the European Union.“ *International Migration* 43 (5), <https://doi.org/10.1111/j.1468-2435.2005.00343.x>.
- Ackers, L. 2010. „Internationalisation and Equality. The Contribution of Short Stay Mobility to Progression in Science Careers.“ *Recherches Sociologiques et Anthropologiques* [online] 41 (1): 83–103 [cit. 17. 3. 2016]. Dostupné z: <https://rsa.revues.org/189#ftn1>.
- Alan, J. 1989. *Etapy života očima sociologie*. Praha: Panorama.
- AV ČR. 2014. *Výroční zpráva o činnosti Akademie věd České republiky za rok 2014* [online]. Dostupné z: http://www.avcr.cz/opencms/export/sites/avcr.cz/.content/galerie-souboru/vyrocnizpravy/Vyrocnizprava_2014_schvalenaAS.pdf
- Bagilhole, B. 2002. „Challenging Equal Opportunities : Changing and Adapting Male Hegemony in Academia.“ *British Journal of Sociology* 23 (1): 19–33, <https://doi.org/10.1080/01425690120102836>.
- Bagilhole, B., K. White (eds.). 2013. *Generation and Gender in Academia*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Bauder, H. 2005. „The Segmentation of Academic Labour: A Canadian Example.“ *ACME: An International Journal for Critical Geographies* 4 (2): 228–239.
- Benschop, Y., M. Brouns. 2003. „Crumbling Ivory Towers: Academic Organising and Its Gender Effects.“ *Gender, Work and Organization* 10 (2): 194–212, <https://doi.org/10.1111/1468-0432.t01-1-00011>.
- Brink, M. van den, Y. Benschop, W. Jansen. 2010. „Transparency in Academic Recruitment: A Problematic Tool for Gender Equality?“ *Organization Studies* 31 (11): 1459–1483, <https://doi.org/10.1177/0170840610380812>.
- Brink, M. van den, Y. Benschop. 2011. „Gender Practices in the Construction of Academic Excellence: Sheep with Five Legs.“ *Organization* 19 (4): 507–524, <https://doi.org/10.1177/1350508411414293>.
- Brink, M. van den, Y. Benschop. 2012. „Slaying the Seven-Headed Dragon: The Quest for Gender Change in Academia.“ *Gender, Work & Organization* 19 (1): 71–92, <https://doi.org/10.1111/j.1468-0432.2011.00566.x>.

- Ceci, S. J., D. K. Ginther, S. Kahn, W. M. Williams. 2014. „Women in Academic Science: A Changing Landscape.“ *Psychological Science in the Public Interest* [online] 15 (3): 75–141, <https://doi.org/10.1177/1529100614541236>.
- Clausen, J. A. 1998. „Life Reviews and Life Stories.“ Pp. 189–212 in J. Z. Giele, G. H. Elder (eds.). *Methods of Life Course Research: Qualitative and Quantitative Approaches*. London: Sage, <https://doi.org/10.4135/9781483348919.n8>.
- Cidlinská, K., M. Linková. 2013. „Ekonomie příslibu: pracovní nejistota a gender na počátku vědecké dráhy.“ Pp. 51–80 in M. Linková, K. Cidlinská, H. Tenglerová, M. Vohlídalová, A. Červinková (eds.). *Nejisté vyhlídky. Proměny vědecké profese z genderové perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Crompton, R., F. Harris. 1998. „Explaining Women’s Employment Patterns: Orientations to Work Revised.“ *British Journal of Sociology* 49 (1): 118–140, <https://doi.org/10.2307/591266>.
- Červinková, A. 2010. „Postdokovat po světě: genderové politiky akademické mobility.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 11 (1): 49–59.
- Dudová, R., H. Hašková. 2014. „Metody zkoumání životních drah.“ Pp. 35–58 in H. Hašková (ed.). *Vlastní cestou? Životní dráhy v pozdně moderní společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Dvořáčková, J. et al. 2014. *Politika a každodennost na českých vysokých školách: Etnografické pohledy na vzdělávání a výzkum*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Elder, G. H. 1994. „Time, Human Agency, and Social Change: Perspectives on the Life Course.“ *Social Psychology Quarterly* [online] 57 (1): 4–15 [cit. 17. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/10.2307/2786971>.
- Erel, Ü. 2007. „Constructing Meaningful Lives: Biographical Methods in Research on Migrant Women.“ *Sociological Research Online* 12 (4), <https://doi.org/10.5153/sro.1573>.
- European Commission. 2010. *Study on Mobility Patterns and Career Paths of EU Researchers. Technical Report 2-PartaII: Industrial Research Mobility Study. Draft Report* [online]. Brussels: European Commission [cit. 17. 3. 2016]. Dostupné z: <http://scholar.google.com/scholar?hl=en&btnG=Search&q=intitle:Study+on+mobility+patterns+and+career+paths+of+EU+researchers#1>.
- European Commission. 2012. *Meta-analysis of Gender and Science Research. Synthesis Report* [online]. Brussels: European Commission [cit. 17. 3. 2016]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/research/swafs/pdf/pub_gender_equality/meta-analysis-of-gender-and-science-research-synthesis-report.pdf.
- European Commission. 2016. *She Figures 2015*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, <https://doi.org/10.2777/744106>.
- Fódor, E. 2002. „Smiling Women and Fighting Men: The Gender of the Communist Subject in State Socialist Hungary.“ *Gender & Society* 16 (2): 240–263, <https://doi.org/10.1177/08912430222104921>.
- Fox, M. F., C. Fonseca, J. Bao. 2011. „Work and Family Conflict in Academic Science: Patterns and Predictors among Women and Men in Research Universities.“ *Social Studies of Science* 41 (5): 715–735, <https://doi.org/10.1177/0306312711417730>.
- Fox, M. F., M. Linková, K. Bunker Whittington. 2017. „Gender, (In)equity, and the Scientific Workforce.“ Pp. 701–732 in U. Felt, R. Fouché, C. A. Miller, L. Smith-Doerr (eds.). *The Handbook of Science and Technology Studies*. Fourth Edition. Cambridge, London, Massachusetts: The MIT Press.
- González Ramos, A. M., J. Navarrete Cortés, E. Cabrera Moreno. 2015. „Dancers in the Dark: Scientific Careers According to a Gender-Blind Model of Promotion.“ *Interdisciplinary Science Reviews* 40 (2): 182–203, <https://doi.org/10.1179/0308018815Z.00000000112>.

- Hašková, H. 2007. „Doma, v jeslích, nebo ve školce? Rodinná a institucionální péče o předškolní děti v české společnosti mezi lety 1945–2006.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 8 (2): 15–26.
- Harley, S. 2003. „Research Selectivity and Female Academics in UK Universities: From Gentleman's Club and Barrack Yard to Smart Macho?“ *Gender and Education* 15 (4): 377–392, <https://doi.org/10.1080/09540250310001610580>.
- Hašková, H. 2011. „Proměny časování a způsobu návratu matek do zaměstnání.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum* [online] 12 (2): 40–52 [cit. 17. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.genderonline.cz/cs/issue/30-rocnik-12-cislo-2-2011-zivotni-drahy/221>.
- Hašková, H., Z. Uhde. 2009. *Women and Social Citizenship in Czech Societies: Continuity and Change* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. [cit. 17. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.soc.cas.cz/sites/default/files/soubory//290611162623e29cfae35c3db04b08c.pdf>.
- Hašková, H., H. Maříková, Z. Uhde. 2009. „Leaves, Allowances, and Facilities: Childcare Past and Present.“ Pp. 77–134 in H. Hašková, Z. Uhde (eds.). *Women and Social Citizenship in Czech Society: Continuity and Change*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.
- Hašková, H., R. Dudová. 2010. „Diskursy, instituce a praxe péče o děti do tří let ve francouzsko-české komparativní perspektivě.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 12 (2): 36–47.
- Havelková, H. 1993. „‘Patriarchy’ in Czech Society.“ *Hypatia* 8 (4): 89–96, <https://doi.org/10.1111/j.1527-2001.1993.tb00278.x>.
- Havelková, B. 2014. „The Three Stages of Gender in Law.“ Pp. 31–56 in H. Havelková, L. Oates-Indruchová (eds.). *The Politics of Gender Culture under State Socialism. An Expropriated Voice*. London, NY: Routledge.
- Havelková, H., L. Oates-Indruchová. 2014. „Expropriated Voice: Transformations of Gender Culture under State Socialism; Czech Society, 1948–89.“ Pp. 3–28 in H. Havelková, L. Oates-Indruchová (eds.). *The Politics of Gender Culture under State Socialism. An Expropriated Voice*. London, NY: Routledge.
- Hays, S. 1996. *The Cultural Contradictions of Motherhood*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Heinz, W. R., H. Krüger. 2007. „Životní běh: Inovace a úkoly.“ *Sociální Studia* 4 (1–2): 157–177.
- Charmaz, K. 2003. „Grounded Theory, Objectivist and Constructivist Methods.“ Pp. 249–291 in N. K. Denzin, Y. S. Lincoln (eds.). *Strategies of Qualitative Inquiry*. London: Sage.
- Charmaz, K. 2004. „Premises, Principles, and Practices in Qualitative Research: Revisiting the Foundations.“ *Qualitative Health Research* 14 (7): 976–993, <https://doi.org/10.1177/1049732304266795>.
- Jahoda, R., T. Šinkyříková. 2011. *Studie o distribučních dopadech a ekonomickém působení rodičovského příspěvku na české domácnosti*. Praha: VÚPSV, v.v.i.
- Järviluoma, H., A. Vilkkö, P. Moisala. 2003. *Gender and Qualitative Methods*. London: Sage.
- Kocourková, J. 2002. „Leave Arrangements and Childcare Services in Central Europe: Policies and Practices before and after the Transition.“ *Community, Work and Family* 5 (3): 301–318, <https://doi.org/10.1080/1366880022000041793>.
- Krüger, H. 2009. „The Life-course Regime: Ambiguities between Interrelatedness and Individualization.“ Pp. 159–177 in R. Heinz, J. Huinink, A. Weymann (eds.). *The Life Course Reader. Individuals and Societies across Time*. Frankfurt, NY: Campus Verlag.
- Krüger, H., R. Lévy. 2001. „Linking Life Courses, Work, and the Family : Theorizing a Not So Visible Nexus between Women and Men.“ *Canadian Journal of Sociology* 26 (2): 145–166.

- Křížková, A., M. Vohlídalová. 2009a. „The Labour Market and Work-Life Balance in the Czech Republic in Historical Perspective.“ Pp. 35–76 in H. Hašková, Z. Uhde (eds.). *Women and Social Citizenship in Czech Society: Continuity and Change*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.
- Křížková, A., M. Vohlídalová. 2009b. „Rodiče na trhu práce: mezi prací a péčí.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 45 (1): 31–60.
- Leemann, R. J. 2010. „Gender Inequalities in Transnational Academic Mobility and the Ideal Type of Academic Entrepreneur.“ *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education* 31 (5): 605–625, <https://doi.org/10.1080/01596306.2010.516942>.
- Linková, M. 2017a. „Excelence a genderové předsudky v praktikách a vnímání přírodních vědců ve vedoucích a rozhodovacích pozicích.“ *Gender a výzkum / Gender and Research* 18 (1): 67–91, <https://doi.org/10.13060/25706578.2017.18.1.350>.
- Linková, M. 2017b. „The Czech Research Landscape: Shifts in Research Organization after 1989.“ In M. Vohlídalová, M. Linková (eds.). *Gender and Neoliberalism in Czech Academia* (e-book). Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Linková, M., T. Stöckelová. 2012. „Public Accountability and the Politicization of Science: The Peculiar Journey of Czech Research Assessment.“ *Science and Public Policy* 39 (May): 618–629, <https://doi.org/10.1093/scipol/scs039>.
- Linková, M., A. Červinková. 2013. „„Vlastní laboratoř“: akademické trajektorie a gender v současných biovědách.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 14 (1): 15–26.
- Macmillan, R., R. Copher. 2005. „Families in the Life Course : Interdependency and Pathways Roles, Role Configurations.“ *Journal of Marriage and Family* 67 (4): 858–879, <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2005.00180.x>.
- Mary, B., A. Mason, M. Goulden, K. Frasch. 2009. „Why Graduate Students Reject the Fast Track.“ *Academe* [online] 95 (January–February) [cit. 17. 3. 2016]. Dostupné z: <https://www.aaup.org/article/why-graduate-students-reject-fast-track#.WU0vk-lpzIV>.
- Maříková, H., A. Křížková, M. Vohlídalová. 2012. *Živitelé a živitelky: reflexe (a) praxe*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Mason, M. A., M. Goulden, M. 2004. „Marriage and Baby Blues: Redefining Gender Equity in the Academy.“ *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 596: 86–103, <https://doi.org/10.1177/0002716204268744>.
- Mayer, K. U. 2009. „New Directions in Life Course Research.“ *Annual Review of Sociology* 35 (1): 413–433, <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.34.040507.134619>.
- McAdams, D. P. 2005. „Studying Lives in Time: A Narrative Approach.“ *Advances in Life Course Research* 10: 237–258, [https://doi.org/10.1016/S1040-2608\(05\)10009-4](https://doi.org/10.1016/S1040-2608(05)10009-4).
- Míšková, A. 2002. „Proces tzv. normalizace v Československé akademii věd.“ Pp. 149–168 in *Věda v Československu v období normalizace (1970–1975)*. Praha: Výzkumné centrum pro dějiny vědy.
- Morkes, F. 2002. „Vysoké školy v letech normalizace.“ Pp. 61–80 in *Věda v Československu v období normalizace (1970–1975)*. Praha: Výzkumné centrum pro dějiny vědy.
- Moen, P., S. Sweet. 2002. „Two Careers, One Employer: Couples Working for the Same Corporation.“ *Journal of Vocational Behavior* 61 (3): 466–483, <https://doi.org/10.1006/jvbe.2002.1886>.
- Nečasová, D. 2014. „Women’s Organizations in the Czech Lands, 1948–89: An Historical Perspective.“ Pp. 57–81 in H. Havelková, L. Oates-Indruchová (eds.). *The Politics of Gender Culture under State Socialism. An Expropriated Voice*. London, NY: Routledge.
- O’Brien, K. R., K. P. Hapgood. 2012. „The Academic Jungle: Ecosystem Modelling Reveals why Women are Driven out of Research.“ *Oikos* 121 (7): 999–1004, <https://doi.org/10.1111/j.1600-0706.2012.20601.x>.
- Oates-Indruchová, L. 2008. „The Limits of Thought?: The Regulatory Framework of

- Social Sciences and Humanities in Czechoslovakia (1968–1989).“ *Europe-Asia Studies* 60 (10): 1767–1782, <https://doi.org/10.1080/09668130802434620>.
- Petrusek, M. 2004. „Výuka sociologie v čase tání a v časech normalizace (1964–1989) (Kapitola o vztahu vědění a moci, vědy a politiky, reality a mýtotořby).“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 40 (5): 597–607.
- Provazník, S. et al. 1998. *Transformace vědy a výzkumu v České republice*. Praha: Filosofia.
- Prudký, L., P. Pabian, K. Šima. 2010. *České vysoké školství: na cestě od elitního k univerzálnímu vzdělávání 1989–2009*. Praha: Grada.
- Rosenthal, G. 2004. „Biographical Research.“ Pp. 45–64 in C. Seale, G. Gobo, J. F. Gubrium, D. Silverman (eds.). *Qualitative Research Practice*. London: Sage, <https://doi.org/10.4135/9781848608191.d7>.
- Saxonberg, S., T. Sirovátka. 2006. „Failing Family Policy in Post-communist Central Europe.“ *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice* 8 (2): 185–202, <https://doi.org/10.1080/13876980600682089>.
- Saxonberg, S., H. Hašková, J. Mudrák. 2012. *The Development of Czech Childcare Policies*. Prague: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Stalford, H. 2005. „Parenting, Care and Mobility in the EU.“ *Innovation* 18 (3): 361–380, <https://doi.org/10.1080/13511610500186805>.
- Stephan, P. E., M. M. Kassis. 1997. „The History of Women and Couples in Academe.“ Pp. 44–79 in A. Ferber, J. W. Loeb (eds.). *Academic Couples. Problems and Promises*. Urbana, Chicago: University of Illinois Press.
- Šebková, H. 1994. „Institutions of Higher Education and the Czech Academy of Sciences in the Transitional Period.“ *European Journal of Education* [online] 29 (1): 97–107 [cit. 17. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/1503422>.
- Šima, K. 2010. „Výzkum v terciárním vzdělání.“ Pp. 84–106 in L. Prudký, P. Panian, K. Šima (eds.). *České vysoké školství. Na cestě od elitního k univerzálnímu vzdělávání 1989–2009*. Praha: Grada.
- Štrbáňová, S., J. Spížek. 2002. „Vzestup a pád Mikrobiologického ústavu ČSAV: šedesátá a sedmdesátá léta.“ Pp. 219–257 in *Věda v Československu v období normalizace (1970–1975)*. Praha: Výzkumné centrum pro dějiny vědy.
- Tenglerová, H. 2014. „The Policy of Inactivity: Doing Gender-Blind Science Policy in the Czech Republic 2005–2010.“ *Central European Journal of Public Policy* [online] 8 (1): 78–107 [cit. 27. 6. 2017]. Dostupné z: <http://www.cejpp.eu/index.php/ojs/article/view/133>.
- Tenglerová, H. 2016. *Monitorovací zpráva o postavení žen v české vědě. Zpráva za rok 2015*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.
- Thomas, R., A. Davies. 2002. „Gender and New Public Management: Reconstituting Academic Subjectivities.“ *Gender, Work & Organization* 9 (4), <https://doi.org/10.1111/1468-0432.00165>.
- Vohlídalová, M. 2010. *Akademické duety: o profesním a soukromém životě ve vědě*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.
- Vohlídalová, M. 2013. „Vědkyně mezi dvěma mlýnskými kameny: o podmínkách kombinace pracovního života a rodičovství ve vědecké profesi.“ Pp. 99–126 in M. Linková, K. Cidlinská, T. Tenglerová, M. Vohlídalová, A. Červinková (ed.). *Nejisté vyhlídky. Proměny vědecké profese z generové perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Vohlídalová, M. 2014. „Academic Mobility in the Context of Linked Lives.“ *Human Affairs* 24 (1): 89–102, <https://doi.org/10.2478/s13374-014-0208-y>.
- Vohlídalová, M. 2017. „Academic Couples, Parenthood and Women’s Research Careers.“ *European Educational Research Journal* 16 (2–3): 166–182, <https://doi.org/10.1177/1474904116668883>.

- Wennerås, C., A. Wold 1997. „Nepotism and Sexism in Peer-review.“ *Nature* 387: 341–343, <https://doi.org/10.1038/387341a0>.
- Williams, J., E. Westfall. 2006. „Deconstructing the Maternal Wall: Strategies for Vindicating the Civil Rights of ‘Carers’ in the Workplace.“ *Duke Journal of Gender Law & Policy* [online] 13: 31–54 [cit. 27. 6. 2017]. Dostupné z: http://repository.uchastings.edu/faculty_scholarship/793.
- Wolfinger, N. H., M. A. Mason, M. Goulden. 2009. „Stay in the Game: Gender, Family Formation and Alternative Trajectories in the Academic Life Course.“ *Social Forces* [online] 87 (3): 1591–1621 [cit. 17. 3. 2016]. Dostupné z: <http://sf.oxfordjournals.org/content/87/3/1591.short>.
- Xie, Y., K. A. Shauman. 1998. „Sex Differences in Research Productivity: New Evidence about an Old Puzzle.“ *American Sociological Review* [online] 63 (6): 847–870. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2657505>.
- Xie, Y., K. A. Shauman. 2003. *Women in Science: Career Processes and Outcomes*. Cambridge MA: Harvard University Press.
- Ylijoki, H. 2005. „Academic Nostalgia: A Narrative Approach to Academic Work.“ *Human Relations* 58 (5): 555–576, <https://doi.org/10.1177/0018726705055963>.
- Ylijoki, H., J. Ursin. 2013. „The Construction of Academic Identity in the Changes of Finnish Higher Education.“ *Studies in Higher Education* 38 (8): 1135–1149, <https://doi.org/10.1080/03075079.2013.833036>.

Příloha 1: Seznam participantek hloubkových rozhovorů – první část

Rozhovor	Generace	Věk v době rozhovoru	Děti v době rozhovoru	Obor	Pracoviště	Projekt
M1	mladá	39	1/2 (cca 0,5 roku a 2 roky)	Humanitní vědy	VŠ, zahraniční VŠ	Talentky
M2	mladá	34	0/2 (5 a 2 roky)	Přírodní vědy	AV	Talentky
M3	mladá	45	2/2 (12 a 8 let)	Přírodní vědy	AV	Talentky
M4	mladá	34	bezdětná	Přírodní vědy (technické vědy)	Zahraníční VŠ	Talentky
M5	mladá	36	0/1 (10 měs.)	Přírodní vědy	AV, zahraniční výzkumný ústav	Talentky
M6	mladá	36	2/3 (4,9,10)	Společenské vědy	VŠ	Talentky
M7	mladá	37	0/2 (7 a 5 let)	Humanitní vědy	AV	Talentky
M8	mladá	40	0/2 (4 a cca 2)	Technické vědy	VŠ	Talentky
M9	mladá	34	bezdětná	Humanitní vědy	AV	Talentky
M10	mladá	39	bezdětná	Přírodní vědy	AV	Talentky
M11	mladá	38	0/2 (5 a 8 let)	Přírodní vědy	AV, soukromý výzkumný sektor	Talentky
M12	mladá	35	0/1 (2 roky)	Přírodní vědy	AV	Talentky
M13	mladá	36	0/2	Technické vědy	AV	Talentky
M14	mladá	37	bezdětná	Humanitní vědy	AV	Talentky
S1	starší	70	2 děti	Humanitní vědy	VŠ	Vědkyně za komunismu
S2	starší	75	2 děti	Humanitní vědy	AV	Vědkyně za komunismu
S3	starší	93	2 děti	Přírodní vědy	VŠ	Vědkyně za komunismu

Příloha 1: Seznam participantek hloubkových rozhovorů – dokončení

Rozhovor	Generace	Věk v době rozhovoru	Děti v době rozhovoru	Obor	Pracoviště	Projekt
S4	starší	63	2 děti	Přírodní vědy	AV	Vědkyně za komunismu
S5	starší	65	2 děti	Technické vědy	AV	Vědkyně za komunismu
S6	starší	77	2 děti	Humanitní vědy	VŠ	Vědkyně za komunismu
S7	starší	72	2 děti	Humanitní vědy, přírodní vědy	AV	Vědkyně za komunismu
S8	starší	80	2 děti	Přírodní vědy	VŠ	Vědkyně za komunismu
S9	starší	72	2 děti	Humanitní/společenské vědy	VŠ	Vědkyně za komunismu
S10	starší	83	2 děti	Technické/přírodní vědy	VŠ	Vědkyně za komunismu
S11	starší	70	2 děti	Přírodní vědy	AV	Vědkyně za komunismu
S12	starší	75	bezdětná	Humanitní vědy	AV, VŠ	Vědkyně za komunismu

Poznámka: VŠ = vysoká škola, AV = akademie věd (v letech 1953–1992 ČSAV, poté AV ČR).